

HU

HU

HU

EURÓPAI BIZOTTSÁG

Brüsszel, 2010.12.22.
COM(2010) 783 végleges

A BIZOTTSÁG JELENTÉSE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK

Az európai totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékezete

1. BEVEZETÉS

A történelem során a totalitárius rendszerek az alapvető jogok megsértésével és az emberi méltóság teljes tagadásával jártak. A legtöbb tagállam múltjában előfordultak ilyen tragikus események. A Római Szerződés aláírásának 50. évfordulója alkalmából tett 2007-es Berliini Nyilatkozat szerint mostanra *„Európa egyesítésével levontuk a tanulságot a véres harcokból és a szenvedéssel teli történelemből. Ma úgy élünk egymás mellett, ahogy arra korábban soha nem nyílt lehetőség.”*

Európa történelmének emléke minden európai közös öröksége, a jelen és a jövő nemzedékének egyaránt. A totalitárius rendszerek büntetteinek örökségével való megbékélés feltételezi azok ismeretét és emlékének megosztását és terjesztését. A Stockholmi Program¹ kiemeli, hogy *„Az Unió közös értékek térsége, mely értékek összeegyeztethetetlenek a népirtással, valamint az emberiség elleni és háborús bűncselekményekkel, beleértve az önkényuralmi rendszerek által elkövetett bűncselekményeket is. Minden tagállam saját megközelítést alkalmaz e kérdéssel kapcsolatban, ugyanakkor a megbékélés érdekében az ilyen bűncselekményeket – amennyiben lehetséges – mindannyiunk kollektív emlékezetében meg kell őrizni. Az Uniónak elősegítő szerepet kell betöltenie”.*

2008 novemberében a Tanács elfogadta a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről szóló kerethatározatot. A kerethatározat a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, valamint nemzeti vagy etnikai hovatartozás alapján elkövetett bűncselekményekre korlátozódik. Nem terjed ki más alapon, például totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekményekre. A Tanács a kerethatározat elfogadásakor elfogadott jegyzőkönyvben rögzített nyilatkozatában felkéri a Bizottságot, hogy a kerethatározat hatálybalépését követő két éven belül vizsgálja meg, hogy szükség van-e olyan kiegészítő eszközre, amelynek hatálya kiterjed a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól eltérő kritériumokra – mint például a társadalmi helyzetre vagy politikai meggyőződésre – való hivatkozás révén meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezésére, tagadására vagy durva banalizálására. Ez a kérés a Stockholmi Programban is megjelenik.

Az Európai Parlament 2009. április 2-i állásfoglalása az európai lelkiismeretről és totalitarizmusról szintén kiemeli, mennyire fontos a múltban történtek emlékezetének megőrzése. Az Európai Parlament hangsúlyozza, hogy ez különösen fontos, mivel igazság és emlékezés nélkül nem lehet szó megbékélésről.

A tagállamok már foglalkoztak, és a jövőben is foglalkoznak annak az érzékeny és összetett kérdésnek a megválaszolásával, hogy hogyan lehet leghatékonyabban feltárni az igazságot valamint hogy milyennek kell lennie a történetírásnak, hogy a jövő nemzedékei tanulhassanak a múlt borzalmaiból és büntetteiből. Tagállamonként más-más módon foglalkoztak a kérdéskörrel, és a Bizottság megkönnyítheti e folyamatot azáltal, hogy megbeszélésekre és tapasztalatcserére ösztönöz, valamint a bevált gyakorlatokat terjeszti.

Ennek a jelentésnek az a célja, hogy bemutassa, a Bizottság milyen módon szándékozik jelentős szerepet játszani e folyamatban, valamint, hogy további megbeszélések alapjául szolgáljon abban a témában, hogy az Európai Unió hogyan tud hozzájárulni a totalitárius

¹ Az Európai Tanács 2009. december 10-én és 11-én fogadta el. HL C 115., 2010.5.4., 1.-38. o.

rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékének megőrzéséhez. Egyúttal a Bizottság a Tanács kérésére jelentést készít arról, hogy szükség van-e további eszközökre e területen.

1.1. A jelentés elkészítése

A jelentés elkészítéséhez a Bizottság több előkészítő intézkedést is hozott. 2007 novemberében a Bizottság magas szintű szemináriumot szervezett Brüsszelben, „Hogyan küzdjünk meg Európa totalitárius múltjának emlékével: áldozatok és megbékélés”² címmel.

A tanácsi kerethatározat elfogadásakor elfogadott jegyzőkönyvben rögzített nyilatkozat megállapítja, hogy a Bizottság nyilvános európai tárgyalást fog tartani a totalitárius rendszerek által elkövetett népirtásról, emberiség elleni és háborús bűncselekményekről, valamint ezek nyilvános védelmezéséről, tagadásáról vagy durva banalizálásáról, egyben kiemeli az igazságtalanságok megfelelő jóvátételének szükségességét, és – amennyiben szükséges – a Bizottság kerethatározati javaslatot nyújt be ezen bűncselekményekkel kapcsolatban. Ezt a tárgyalást 2008. április 8-án Brüsszelben tartották meg a Bizottság és a szlovén elnökség közös szervezésével³.

2009-ben a Bizottság finanszírozott egy tanulmányt⁴, amelyet egy független intézmény készített azzal a céllal, hogy tényszerű áttekintést nyújtson a tagállamokban használatos módszerekről, amelyek a totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékezetének megőrzésével kapcsolatos kérdéskörökkel foglalkoznak. A „*Hogyan kezelik az európai tagállamok a totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékét*” című tanulmány (a továbbiakban: a tanulmány) 2010 elején készült el, és a tagállamokhoz és az Európai Parlamenthez is eljuttatták. A tanulmány elérhető a Bizottság honlapján.

2010 májusában a tagállamoknak elküldték egy kérdőívet azért, hogy a totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékezetével kapcsolatos tagállami helyzetről tényszerű információkat gyűjtsenek⁵.

² A szeminárium célja az volt, hogy segítse a Bizottságot abban, hogy nagyobb tudásra tegyen szert a tárgykörökkel kapcsolatos különféle nézőpontokról, és hogy kijelöljék, mely témákat vitassanak meg a nyilvános európai tárgyalás során.

³ A meghallgatást az elismerés és megbékélés kulcskérdésének megtárgyalására szervezték. A szlovén elnökség kiadta a meghallgatásról szóló jelentéseket: „*Crimes committed by totalitarian regimes*” (A totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények). „*Reports and proceedings of the 8 April European public hearing on crimes committed by totalitarian regimes*” (A totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos április 8-i európai meghallgatás jelentései és fejleményei), Peter Jambrek szerkesztésében.

⁴ Study on how the memory of crimes committed by totalitarian regimes in Europe is dealt with in the Member States (tanulmány a totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékének uniós tagállamokban történő kezeléséről). Benyújtotta: prof. Dr. Carlos Closa Montero. Institute for Public Goods and Social Sciences. CSIC. Madrid, Spanyolország. http://ec.europa.eu/justice/doc_centre/rights/studies/docs/memory_of_crimes_en.pdf

⁵ Tizenhat tagállam válaszolt a kérdőívre: LV, LT, EE, PL, HU, SK, SL, BG, RO, BE, IRL, SE, FI, PT, ES, DE.

2. A TOTALITÁRIUS RENDSZEREK ÁLTAL ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK EMLÉKEZETE – TAGÁLLAMI HELYZET

2.1. Áttekintés

A tanulmány rámutat arra, hogy minden egyes érintett tagállam hozott már intézkedéseket a totalitárius rezsimek által elkövetett bűncselekmények örökségével való szembenézésre. A tagállamok történelmük, sajátos körülményeik, kultúrájuk és jogrendszerük alapján más-más módon közelítik meg a témát. A tanulmány megmutatja, hogy nem létezik egységes, mindenkire alkalmazható modell, és a tagállamokban használt egyes eszközök és módszerek (igazságszolgáltatás az áldozatoknak, elkövetők felelősségre vonása, az igazság kiderítése, az emlékezet megőrzése, figyelemfelhívó kezdeményezések, stb.) országonként változnak. Még az olyan tagállamok között is, amelyekben az uralkodó totalitárius rezsím hasonló volt, az alkalmazott eszközök, intézkedések és a gyakorlat is jelentősen különböznek.

Az igazságtétel az áldozatok számára fontos a totalitárius rendszerekből a demokráciába való sikeres átmenet szempontjából. Ezen célkitűzés elérése érdekében a legfőbb eszközök többek közt: az elkövetők bíróság elé állítása, igazság-felderítő mechanizmusok, a levéltárak megnyitása, átvilágítási eljárások, rehabilitáció és az áldozatok kártérítése valamint az elkobzott vagyontárgyak visszaadása. A tanulmány rámutat az érdekelt felek széles körére, különösen a nem kormányzati szervezetekre, valamint hivatalos és nem hivatalos szervekre is. Például Észtországban, Lettországon, Lengyelországban és Szlovéniában általános hatáskörű hivatalos szerveket, míg a többi tagállamban szakosított szerveket állítottak fel.

A totalitárius rezsimek által elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos emlékezet megőrzése és fenntartása szintén kulcsfontosságú, különösen a fiatal generációk nevelése, oktatása során fontos a demokrácia és az alapvető jogok hangsúlyozása. A tanulmányból kiderül, hogy ez a meggyőződés egyike a kevés közös pontnak az uniós tagállamok között a totalitárius rezsimek által elkövetett bűncselekmények kezelése terén. A múlt borzalmi emlékének megőrzése, rendszerezése és hozzáférhetősége megfelelő eszköz lehet a figyelemfelhívás és az oktatás szempontjából. A tanulmány rámutat a nem kormányzati szervezetek kulcsfontosságú szerepére e területen.

2.2. Az oktatás és a tudatosság növelése

Az aktív polgári szerepvállalásra nevelés meghatározó jelentőségű a fiatalok állampolgári kompetenciáinak növelésében és a demokratikus értékek elsajátításában. A közelmúltban végzett kutatások azt mutatják, hogy az oktatás nagy mértékben összefügg az aktív polgári szerepvállalással, és ösztönzőleg hat rá. A múltra vonatkozó ismeretek oktatását és terjesztését célzó kezdeményezések közé sorolhatóak a múzeumlátogatások, a vértanúság helyszíneinek és a kivégző tábork felkeresése, játékfilmek és dokumentumfilmek iskolai vetítése, valamint a kulturális tevékenységek és a művészeti alkotások támogatása. A Bizottság tudomására jutott információk alapján úgy tűnik, hogy a kommunista totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos ismeretek oktatásához és a rájuk vonatkozó tudatosság növeléséhez kapcsolódó tevékenységek csak az érintett tagállamokra jellemzőek.

Alapvetően minden tagállamban megemlékeznek – emlékművekkel vagy más módon – a totalitárius rezsimek által elkövetett bűncselekményekről. Majdnem minden totalitárius múlttal rendelkező tagállamban találhatóak mártírhalál színhelyei, koncentrációs- és haláltáborok. Néhány tagállamban például külön múzeumot nyitottak a kommunista

totalitárius rezsím által elkövetett bűnök bemutatására (például a Cseh Köztársaságban, Észtországban, Lettországban, Litvániában, Magyarországon és Romániában).

2.3. Emlénapok

A tanulmány kiemeli, hogy az azonos történelmi eseményekre vonatkozó emlénapok tagállamonként különbözőek lehetnek. Például 18 tagállamban január 27-én emlékeznek meg a holokausztról (nemzetközi holokauszt emléknap), míg 6 tagállamban más időpontot választottak. Öt tagállamban tartanak az Európai Parlament javaslata alapján a totalitárius rezsimek áldozatainak szentelt emléknapot (augusztus 23.).

2.4. Kutatási projektek

A tanulmányból kiderül, hogy e téren igen nagy számra tehető a kutatási témák és a projektek száma. Egyes tagállamokban a hivatalos szervek széles körű kutatási programokat fejlesztettek ki. Egyes egyetemek, magánintézmények és alapítványok egyedi projekteket dolgoztak ki. A kutatási projektek különösen a totalitárius bűncselekményekre vonatkozó történelmi tények megállapítására vagy az átmeneti igazságszolgáltatás területén alkalmazott politikák vizsgálatára fókuszálnak. A kommunista totalitárius rezsimek által elkövetett bűncselekmények kutatása jelentős mértékben fejlettebb azon tagállamok esetében, amelyek múltjában előfordultak ilyenek.

2.5. Önkényuralmi jelképek

A tanulmány szerint az érintett tagállamok általában viszonylag gyorsan gondoskodtak a múltbeli elnyomó hatalomhoz kapcsolódó jelképek eltávolításáról (pl. utcanevek megváltoztatása, önkényuralmi jelképek eltávolítása a közterületekről). Néhány tagállamban az önkényuralmi rendszerekkel kapcsolatos jelképek használatát a törvény kifejezetten tiltja. Például három tagállamban (Lengyelország, Litvánia és Magyarország) ez a tilalom a kommunista múlt jelképeinek használatára vonatkozik.

2.6. A bűncselekmények tagadására vonatkozó szabályozási keret

A tanulmány és a Bizottság által a tagállamoknak megküldött kérdőívek rámutatnak a tagállamokban a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól *eltérő* kritériumokra – mint például a társadalmi helyzetre vagy politikai meggyőződésre – való hivatkozás révén meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népiertással, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezésével, tagadásával vagy durva banalizálásával kapcsolatban érvényesülő szabályozási keret bonyolultságára és megközelítéseinek sokféleségére⁶. Az alábbi módon lehet vázlatosan jellemezni a helyzetet:

Négy tagállam rendelkezik a totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények tagadására vonatkozó jogi szabályozással, amely kifejezetten kiterjed a kommunista önkényuralmi rendszerek által elkövetett bűncselekményekre:

- A Cseh Köztársaságban a büntető törvénykönyv egy külön bűncselekményt nevesít azon elkövetőre, aki a nemzetiszocialista vagy kommunista népiertást, vagy a nemzetiszocialisták

⁶ A tanulmány rendszerezett áttekintést nyújt a tagállami helyzetről (ld. 3.3.).

és kommunisták egyéb emberiség elleni bűncselekményeit nyilvánosan tagadja, kétségbe vonja, támogatja vagy igazolni próbálja⁷.

- Lengyelországban a nemzetiszocialista és a kommunista bűncselekmények, valamint egyéb, a béke, az emberiség elleni és a háborús bűncselekmények nyilvános és tényekkel szembehelyezkedő tagadása bűncselekménynek számít⁸.
- Magyarországon a nemzeti szocialista és a kommunista rendszerek által elkövetett népirtások, vagy más emberiség elleni bűncselekmények nyilvános tagadása, kétségbe vonása vagy jelentéktelen színben való feltüntetése bűncselekmény⁹.
- Litvániában bűncselekménynek számít a Szovjetunió, valamint a nemzetiszocialista Németország által a Litván Köztársaság és annak lakosai ellen elkövetett bűncselekmények és nemzetközi bűncselekmények nyilvános védelmezése, tagadása vagy durva banalizálása¹⁰.

A többi tagállamban – Lettország kivételével¹¹ – úgy tűnik, nehezen kivitelezhető a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól eltérő kritériumokra való hivatkozás révén meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezésének, tagadásának vagy durva banalizálásának büntetendővé tétele. Ez részben amiatt van, hogy a népirtás, az emberiség elleni és a háborús bűncselekmények (bármilyen alapon történő) tagadásáról nem született szabályozás, másrészt amiatt, hogy az effajta magatartások büntetendősége nem terjed ki a társadalmi helyzeten vagy politikai meggyőződésen alapuló kritériumokra, illetve amiatt, hogy e magatartások büntetendővé nyilvánítása hatással lenne a véleménynyilvánítás szabadságára. Mindenesetre a kérdőívre adott egyes válaszok azt tükrözik, hogy a felelősségre vonás egyéb büntetőjogi tényállások alapján is elképzelhető, például a gyűlöletkeltés vagy a kegyeletsértés tilalma alapján.

A tanulmányból és a kérdőívre adott válaszokból úgy tűnik, hogy eddig nem volt még arra példa, hogy a tagállami bíróságok elítéltek volna valakit a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól eltérő kritériumokra – mint például a társadalmi helyzetre vagy politikai meggyőződésre – való hivatkozás révén meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezése, tagadása vagy durva banalizálása miatt.

3. UNIÓS SZINTŰ FELLÉPÉS A MŰLT EMLÉKEZETÉNEK FENNTARTÁSÁRA ÉS MEGŐRZÉSÉRE

Az Európai Parlament a 2009. április 2-i állásfoglalásában kiemelte, mennyire fontos az önkényuralmi rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékének fenntartása és megőrzése. 2009. június 16-án az Általános Ügyek Tanácsa által elfogadott következtetések

⁷ Az új (2010. január 1-jétől hatályos) Büntető törvénykönyv 405. szakasza.

⁸ A Nemzeti Emlékezés Intézete – a lengyel nemzet ellen elkövetett bűncselekmények üldözésével foglalkozó bizottság megalapításáról szóló, 1998. december 18-i törvény 55. szakasza.

⁹ A Büntető Törvénykönyv 2010. július 24-én hatályba lépett módosítása.

¹⁰ A Büntető Törvénykönyv 170. szakasza.

¹¹ Lettország kérdőívre adott válasza azt mutatja, hogy a Büntető törvénykönyv 71. és 74. szakasza alapján bűncselekménynek számíthat a többek között politikai véleményen vagy társadalmi osztályon alapuló népirtás, az emberiség és a béke elleni bűncselekmények, a háborús bűncselekmények tagadása.

szerint „a totalitárius rendszerek által elkövetett bűnök tudatosításának erősítése érdekében Európában meg kell őrizni Európa viharos múltjának emlékezetét, hiszen emlékezés nélkül nehezen képzelhető el a megbékélés”.

A totalitárius rezsimek által elkövetett bűnökre való közös emlékezés gondolatának európai unión belüli támogatását 2008 áprilisában, a szlovén elnökség alatt rendezett bizottsági meghallgatáson is kiemelték. A meghallgatás és más konferenciák is rávilágítottak arra a határozott meggyőződésre, hogy a nyugat-európai tagállamok lakosaiban még jobban tudatosítani kell a kelet-európai tagállamok tragikus múltját.

Több nemzetközi konferencia is kiemelte eme kérdés fontosságát, mint például a 2008 júniusában a Cseh Köztársaság szenátusában tartott nemzetközi konferencia is, amely elfogadott egy nyilatkozatot „Európai lelkiismeret és kommunizmus” címmel („Prágai Nyilatkozat”), majd a 2010 februárjában a Totalitárius Rendszerek Tanulmányozására Alapított Intézet szervezésében megrendezett „A kommunizmus bűnei” című konferencia, valamint a 2009 októberében a balti államok által, az Európai Parlament elnöke védnökségével szervezett „70 évvel a Molotov-Ribbentrop Paktum után” című konferencia. Az Európai Parlament egyes képviselői megalapították a „Megbékélés az európai országok történelmével” nevű informális csoportot, amelynek fő célkitűzése, hogy kibékítse egymással Európa különböző történelmi narratíváit, valamint hogy közös európai múlt emlékezeteként egyesítse őket.

A fenti rendezvények alkalmából több helyütt is megfogalmazódott az igény, hogy tenni kell a totalitárius kommunista rendszerek által elkövetett bűnök emlékezetének megőrzése és tudatosításának erősítése érdekében. Az intézkedések és elképzelések széles skálájának példája található a „Totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények” első európai tárgyalásáról szóló, több résztvevő által április 8-án aláírt közleményben¹².

Az Európai Parlament a 2009. április 2-i állásfoglalásában kérte, hogy augusztus 23-át Európa-szerte nyilvánítsák a totalitárius és önkényuralmi rendszerek áldozatainak emléknapjává, amelyet méltósággal és a pártatlanság szellemében kell megtartani. Észtországban, Lettországban, Litvániában, Szlovéniában és Svédországban már korábban is megtartották ezt az emléknapot.

A Bizottság elkötelezett amellett, hogy feladataival összhangban hozzájáruljon az európai totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékezetének megőrzéséhez. A Bizottság szerint fontos a tagállamok totalitárius múltjával kapcsolatos ismerethiánnyal foglalkozni, különösen arra az időszakra vonatkozóan, amikor a kelet- és nyugat-európai történelem különböző irányt vett. A tragikus múlt és a totalitárius rezsimek által elkövetett bűncselekmények emléke és a rájuk vonatkozó ismeretek terjesztésének össze kell kovácsolnia az európai népeket. Fontos hozzájárulni az Európát szétromboló totalitárius rendszerek áldozatainak elismeréséhez és támogatásukhoz. A Bizottság megkönnyítheti az ezen területen szerzett tapasztalatok és gyakorlatok cseréjét. Mindez meg fogja erősíteni azon alapértékek fontosságát is, amelyeken az Európai Unió alapszik: az emberi méltóság, a szabadság és a demokrácia tiszteletét.

¹² A meghallgatásról szóló, szlovén elnökség által kiadott jelentésben található (l. fenn).

3.1. Az EU pénzügyi programjainak teljes kiaknázása

A Bizottság kész arra, hogy pénzügyi programjait felhasználva az érdekelt feleket segítse abban, hogy a totalitárius rezsimiek által elkövetett bűncselekmények emlékét megőrizték és támogassák. Az uniós finanszírozás különösen fontos lehet a határokon átnyúló és az európai projektek előmozdításában.

3.1.1. Az „Európa a polgárokért” program

Az „Európa a polgárokért” program negyedik fellépése, az „aktív európai emlékezés”¹³ azért született, hogy a nemzetiszocializmus és a sztálinizmus áldozatainak emlékét megőrizték, valamint, hogy növelje az ismereteket arról, hogy mi zajlott a táborokban és a további olyan helyszíneken, ahol civilek tömegeit végezték ki. Ez a fellépés olyan projekteket támogat, amelyek a tömeges deportálásokkal kapcsolatos főbb színhelyek és emlékművek megőrzését célozza, a korábbi koncentrációs táborok és egyéb, a nemzetiszocializmus tömeges mártíromságot illetve emberirtást szolgáló színhelyeinek, valamint az ezen eseményeket dokumentáló levéltárak megőrzését, és az áldozatok, valamint azok emlékének ápolását, akik a rendkívüli körülmények között embereket mentettek meg a holokauszttól. A fellépés olyan projekteket is támogat, amelyek a sztálinizmussal összefüggésben elkövetett tömegmészárlások és tömeges deportálások áldozataira emlékeznek, valamint amelyek az ezek dokumentálását szolgáló archívumok és emlékművek megőrzését célozzák. Az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a program létrehozásáról szóló határozata mellékletében a program teljes költségvetésének körülbelül 4 %-át az „aktív európai emlékezés” céljára különíti el (a 2007–2013-as időszakra szóló teljes összeg 215 millió EUR).

- Tekintettel azon értékek előmozdításában játszott kulcsfontosságú szerepére, amelyeken az Unió alapul, valamint a kiváló javaslatok növekvő számára, a Bizottság a jövőbeni 2014–2020-as program tekintetében meg fogja vizsgálni, hogy ezen fellépés a jövőben miképpen rendelkezhet elegendő forrással. A Bizottság már megkezdte a következő programgeneráció előkészítését.
- Az Európa a polgárokért program keretében létrehozott strukturált párbeszéd részeként a Bizottság vizsgálja annak lehetőségét, hogy az aktív európai emlékezésnek szentelve rendszeres találkozókat szervezzen, tapasztalatcsere, a legjobb gyakorlatok vizsgálata, a fő kedvezményezettek és érdekelték – beleértve a terület elméleti és független kutatóit és szakértőit – összeismertetése céljából.

3.1.2. Más európai uniós programok

Más programok is hozzájárulhatnak a totalitárius rendszerek által elkövetett bűncselekmények emlékeinek megőrzéséhez:

- **A hetedik kutatási és technológiafejlesztési keretprogram:** Ennek a programnak a keretében lehetőség nyílik Európa totalitárius múltjával kapcsolatos cselekvések finanszírozására. A 2010-es munkaprogram nyolcadik, „társadalom-gazdaságtan és humán tudományok” címet viselő témája konkrét pályázati felhívást is tartalmaz a témával kapcsolatban: „A totalitarizmus és a populizmus demokráciára vetülő árnya: az európai tapasztalatok”¹⁴. Ez a felhívás egy nagyszabású együttműködésen alapuló projektet fog

¹³ Az Európai Parlament és a Tanács 1904/2006/EK határozata (2006. december 12.) a 2007–2013-as időszakra az aktív európai polgárságot támogató "Európa a polgárokért" című program létrehozásáról.

¹⁴ [ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/ftp7/docs/wp/cooperation/ssh/h_wp_201001_en.pdf](http://ftp.cordis.europa.eu/pub/ftp7/docs/wp/cooperation/ssh/h_wp_201001_en.pdf)

támogatni, számos olyan európai uniós tagállambéli kutatóintézet bevonásával, amelyek azt célozzák, hogy lépünk túl a „megosztott kontinens” örökségén, vagyis azon, hogy a tagállamok egy csoportja másképpen élte meg a közelmúlt totalitárius emlékeit és tapasztalatait, mint a tagállamok másik csoportja. A Bizottság tíz pályázatot kapott ebben a témában, és a független szakértők értékelését valamint a kiválasztási eljárást követően folyamatban vannak a tárgyalások.

- A **MÉDIA 2007** az európai audiovizuális ipar programja. Célkitűzései, hogy megőrizze és fejlessze az európai kulturális sokszínűséget, valamint az európai filmművészeti és audiovizuális örökségét, hogy hozzáférhetővé tegye azt az európaiak számára, egyúttal elősegítse a kultúrák közötti párbeszédet, valamint hogy növelje az európai audiovizuális művek terjesztését az Európai Unió határain belül és kívül. Ezen célkitűzésekkel összhangban a MEDIA 2007 olyan filmeket és más audiovizuális műveket is támogathat, amelyek a totalitárius múlttal kapcsolatos kérdésekről szólnak (pl. „A mások élete”, eredetileg *Das Leben der Anderen* című film is ennek a programnak a támogatásával készült). A MEDIA finanszírozása fedezheti (bár nem kizárólagosan) az audiovizuális művek feliratozásának költségeit is, amely kulcsfontosságú az ilyen témájú audiovizuális művek tagállamok közötti terjesztésének megkönnyítése szempontjából.
- Az **Információs és kommunikációs technológiák támogató programja (ICT-PSP)** az *Europeana-hoz*¹⁵ kapcsolódó egyik célkitűzése alapján kulturális anyagok célzott digitalizálását támogatja. Ez a program hasznos lehet a totalitárius bűncselekményekkel kapcsolatos tartalom digitalizálásához (pl. könyvek, audiovizuális és hanganyagok és levéltári gyűjtemények). A finanszírozott projekteket különböző európai tagállamok kulturális intézményeinek kell lefolytatnia, a témáknak pedig sok embert kell érintenie, vagy a tartalmat a digitalizálás után azonnal a polgárok rendelkezésére kell bocsátani az Europeanán keresztül.
- Az **EU egész életen át tartó tanulás programja** olyan nemzetközi projekteket támogat, amelyek előmozdítják a tolerancia értékén alapuló aktív polgári szerepvállalásra nevelést, Európa történelmének és kulturális örökségének mélyebb ismeretét, valamint a demokratikus magatartást. A Bizottság kidolgozza az aktív polgári szerepvállalásra nevelés analitikus modelljét, amely két összetett mutatóból áll: az egyik a felnőttekre, a másik a tanulók állampolgári kompetenciájának fejlesztésére vonatkozik. Az aktív polgári szerepvállalás e kontextusban használt fogalmának meghatározása a következő: „*kölcsönös tiszteleten és erőszakmentességen alapuló részvétel a civil társadalomban, a közösségi és/vagy politikai életben, az emberi jogokkal és a demokráciával összhangban*”. Az aktív polgári részvételre nevelés előmozdítása a formális, informális és nem formális tanulás során lehetővé teszi a tolerancia értékének, a demokratikus magatartásnak és egymás kölcsönös tiszteletének elsajátítását kulturális és történelmi szempontból is. A demokrácia, az igazságosság, az egyenlőség, az állampolgárság és az emberi jogok fogalmának ismeretén alapuló állampolgári kompetenciák részét képezik az Oktatási Tanács által elfogadott és tagállami szinten végrehajtott kulcskompetenciák európai referenciakeretének¹⁶.

¹⁵ Európai múzeumokból, könyvtárakból, levéltárakból és multimédiás gyűjteményekből származó, több millió digitalizált anyagot tartalmazó többnyelvű online gyűjtemény.

¹⁶ HL L 394., 2006.12.30.

- A Bizottság hatékonyabban fogja tájékoztatni a totalitárius bűncselekmények emlékezetével foglalkozó lehetséges kedvezményezetteket a programok nyújtotta finanszírozási lehetőségekről.

3.2. Augusztus 23. mint európai emléknap

Az Európai Parlament által javasolt, valamennyi totalitárius és önkényuralmi rendszer áldozatainak európai emléknapját eddig Észtországban, Lettországban, Litvániában, Szlovéniában és Svédországban tartják meg.

A Bizottság bátorítja a tagállamokat, hogy saját történelmük és körülményeik fényében vizsgálják meg az e kezdeményezéshez való csatlakozás lehetőségét.

3.3. Az európai emlékezet és lelkiismeret platformja

Az Európai Parlament 2009. április 2-i állásfoglalásában felszólított az európai emlékezet és lelkiismeret platformjának létrehozására, amely a totalitárius rendszerek történetére szakosodott nemzeti kutatóintézetek közötti kapcsolatokat és együttműködést támogatná, valamint felszólított a totalitárius rendszerek áldozatai európai dokumentációs központjának/emlékművének létrehozására. Felszólított továbbá a jelenlegi megfelelő pénzügyi eszközöknek a fent vázolt témák szakmai történeti kutatásának támogatása érdekében történő megerősítésére. Az Általános ügyek és külkapcsolatok tanácsának 2009. június 16-i következtetései kedvezően fogadták ezt a kezdeményezést, amely támogatná a tagállami szervek közötti kapcsolatokat és együttműködést a totalitárius rendszerek vizsgálatával és az azokra való emlékezéssel kapcsolatban. Az összes tagállami szereplő – beleértve az elméleti és a független kutatókat és szakértőket is – összeismertetése abból a célból, hogy tapasztalatokat cseréljenek, megosszák az elemzéseket és a bevált gyakorlatokat, beleértve azt is, hogy a tagállamok hogyan segítik elő a kollektív emlékezést a tanterveken keresztül, hozzájárul a témával kapcsolatos tudatosság növeléséhez és a tapasztalatcseréhez e területen.

- Ez a platform hivatalos megalakulása után egy évvel pályázhatna az Európa a polgárokért program keretében nyújtott éves működési támogatásra. A Bizottság fontosnak tartja, hogy a tapasztalatcserékbe és a bevált gyakorlatok megosztásába az összes tagállami szereplőt bevonja, beleértve az elméleti és a független kutatókat és szakértőket is.

3.4. EU szintű harmonizáció?

A Tanács felkérte a Bizottságot, hogy vizsgálja meg, hogy a rasszizmusról és idegengyűlöletről szóló kerethatározaton túl szükség van-e olyan kiegészítő eszközre, amelynek hatálya kiterjed a faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól eltérő kritériumokra – mint például a társadalmi helyzetre vagy politikai meggyőződésre – való hivatkozás révén meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népiirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezésére, tagadására vagy durva banalizálására.

Az EUMSZ 83. cikke a jogalap a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására olyan különösen súlyos bűncselekmények esetén, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék. Ezeket a bűncselekményi területeket az EUMSZ 83. cikkének (1) bekezdése sorolja fel. A faji, bőrszín szerinti, vallási, származási, nemzeti vagy etnikai hovatartozástól eltérő kritériumokra való

hivatkozás révén meghatározott személyek csoportja ellen irányuló népirtás, emberiség elleni és háborús bűncselekmények nyilvános védelmezése, tagadása vagy durva banalizálása nem szerepel a felsorolásban. A bűnözés alakulásának függvényében a Tanács egyhangú szavazással, az Európai Parlament egyetértése esetén kiterjesztheti a területek listáját.

A tanulmány megmutatta, hogy a tagállamok egyelőre a nemzeti körülményektől függően más-más intézkedéseket fogadtak el (pl. igazságszolgáltatás az áldozatoknak, az elkövetők felelősségre vonása, a tények felderítése, szimbolikus politikák, stb.). Még a hasonló totalitárius múltat megélt tagállamok között is megfigyelhető, hogy a jogi eszközök, az alkalmazott intézkedések és gyakorlatok különbözhetnek, ugyanígy eltérő lehet az elfogadás és végrehajtás ideje is. A Bizottság szerint tehát jelenleg nem állnak fenn a feltételek a lehetőség alkalmazására, de továbbra is figyelemmel kíséri majd a kérdést.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

A Bizottság meggyőződése szerint az Európai Uniónak feladata, hogy e téren hatáskörén belül hozzájáruljon a tagállamokban megkezdett folyamatokhoz, hogy feldolgozzuk a totalitárius bűncselekmények örökségét. Az Európai Unió az alapvető jogok tiszteletén alapul, és állandó inspiráló tényező és bátorítás forrása minden olyan nemzet számára, amely nehézségekbe ütközik a múlt szenvedéseinek feldolgozása során. A múlt borzalmainak emléke mindannyiunk közös erőfeszítése kell legyen az Európai Unióban, hogy valóra váltsuk a kifejezést: „a te múltad a mi múltunk”. Ezen emlékek megőrzőse mindannyiunk kötelezettsége, annak jeleként, hogy kegyelettel és tisztelettel adózzunk az áldozatoknak, akik szenvedtek és életüket adták, és hogy biztosítsuk, hogy ilyen események sohasem fordulhassanak elő többé. Ez az emlékezet táplálja az Európai Unió demokrácia és az alapvető jogok melletti, valamint az intolerancia és a szélsőségek megnyilvánulása elleni elkötelezettségét.